

Het platanenhof van het onlangs heropende ministerie van Financiën in Den Haag.

De deelnemers praten na

Michael Berkshire

Vol programma op symposium 'Bomen op niveau'

Daktuinen uit alle windstreken komen samen in Den Haag

Daktuinen, het liefst zo veel, zo groot en zo snel mogelijk en ook duurzaam. Daar draaide het om tijdens het symposium 'Bomen op niveau' dat de VHG 19 maart organiseerde in Den Haag. Internationale en nationale en sprekers prikkelden de aanwezigen om deel te nemen aan het creatieve proces voor de realisatie van innovatieve daktuinen. Een verslag.

Het is donderdag 19 maart, net na 9 uur en terwijl het lentezonnetje zijn best doet zo krachtig mogelijk te stralen, druppelen de eerste van de 125 bezoekers de prestigieuze Koninklijke Schouwburg in Den Haag binnen. Bijna alle bezoekers zijn gekomen met de trein waarvan ze het kaartje van de organisatie hebben ontvangen. Het gebouw aan het Korte Voorhout, op een steenworpafstand van het Centraal Station, kent een geschiedenis die bijna 250 jaar terug gaat. Maar de bezoekers zijn vandaag niet aanwezig voor een geschiedenisles. Het is in dit gebouw met dat rijke verleden, waarin juist vol verwachting vooruit wordt gekeken naar de

toekomst. Een toekomst met daktuinen als groene toevluchtshaven in onze almaar uitdijende steden.

Chicago

Daktuinen, soms compleet met bomen, zijn er al enkele jaren in Nederland. Maar de voorzichtige initiatieven vallen vooralsnog in het niet bij de ontwikkelingen in de Verenigde Staten. Hier wordt alles altijd groter en voortvarender aangepakt en groene daken vormen daarop geen uitzondering. De Green Projects Administrator van het Department of Land Use and Zoning in Chicago heet Michael Berkshire. Hij is de grote

plas overgestoken om te vertellen hoe het in de States allemaal beter geregeld is. De groene ambtenaar bijt als eerste spreker op het symposium het spits af. Gelukkig gedraagt Berkshire zich niet als de alwetende Amerikaan, maar toont hij zich een gedreven man die vol passie spreekt over de vele milieuprojecten in zijn stad en waar groen op hoog niveau een belangrijk onderdeel van uitmaakt (zie ook kader 'Lichtend voorbeeld Chicago'). En recht van spreken heeft hij: 35 gemeente-instellingen in Chicago hebben een daktuin en de aanleg ervan wordt gestimuleerd met allerlei financiële voordelen en versnelde bouwprocedures.

Technische uitgangspunten

Na de enthousiaste Amerikaan neemt Paul Verkaik bezit van het podium voor een presentatie over de technische uitgangspunten van een duurzaam, waterdicht groendak met bomen. Als directeur van de BDA Groep in Gorinchem is hij al jaren betrokken bij het ontwerp, de uitvoering en het beheer van allerlei soorten groene daken (zie ook kader 'Kompakt dak ja, klassiek dak nee'). Volgens Verkaik staan we aan de vooravond van een heuse take-off: binnen twaalf maanden verwacht hij verregaande ontwikkelingen wat betreft het gebruik van innovatieve daken. Groene daken dus. Misschien is zijn meest recente klus daar een voorbeeld van: of hij even wil kijken of de daken van dertig woningen geschikt zijn voor vegetatie-afwerking.

Ministerie

Daktuinen, het liefst met bomen. Daar draait het om vandaag. Misschien wel het meest bekende voorbeeld van zo'n tuin in Nederland is het platanenhof van het onlangs heropende ministerie van Financiën in Den Haag. Jeroen van Schooten van Meyer en Van Schooten Architecten en landschapsarchitect Michael van Gessel vertellen over het project dat hun bedrijven gezamenlijk hebben uitgevoerd. Dat de uit de jaren zestig stammende betonkolos een dubbele huidgevel kreeg, dat er volop is gewerkt met glas, dat de oorspronkelijke brutalistische bouwstijl overleefd is gebleven; dat er een wintertuin en een atrium met grote binnentuin is gecreëerd en natuurlijk dat er een semi-openbare platanenhof is gekomen. Veertien bomen mogen daar ieder in hun eigen bak groeien en bloeien. Onder de bomen bevindt zich de parkeergarage en dat maakt dit een heuse daktuin. Of we hem willen zien? Ja graag. In verschillende groepen worden de bezoekers op sleeptouw mee naar buiten genomen om een goedkeurende blik te werpen op dit groene wonder der moderne tijd.

Speed networking

Met een frisse neus terug in de zaal van de schouwburg, begint het middagdeel van het symposium met een potje speed netwerken. Verschillende dakbegroeners kregen vijf minuten de tijd om te vertellen hoeveel ervaring zij inmiddels wel niet hebben in het aanleggen van daktuinen in

Lichtend voorbeeld Chicago

Het Amerikaanse Chicago kan gemakkelijk als lichtend voorbeeld dienen voor wie zich met de ontwikkeling van daktuinen in Nederland wil bezighouden. De derde stad van de Verenigde Staten (ruim 2,8 miljoen inwoners) wordt al sinds 1989 geleid door burgemeester Richard Daley. Daley staat bekend om zijn betrokkenheid bij het milieu. Dat uit zich onder meer in het sluiten van twee kolencentrales, het aanleggen van fietspaden en het promoten van het aanleggen van daktuinen. Deze laatste activiteiten zijn ondergebracht in het Chicago Green Roof Initiative. Om zelf het goede voorbeeld te geven heeft het stadhuis van Chicago een enorme daktuin. Het gemeentebestuur was verder de stuwende factor achter de realisatie van het Millennium Park. Tot oktober 1998 deed deze enorme lap grond in het centrum van Chicago (99.000 m²) vooral dienst als rangeerterrein en parkeerplaats. Sinds juli 2004 is het een park met de grootste daktuin ter wereld, een tuin met honderden lokale en regionale plantensoorten, een theater, een enorme fontein en allerlei ontspanningsmogelijkheden. De totale kosten bedroegen ruim 350 miljoen euro. Bijna 200 miljoen daarvan werd betaald door de gemeente, de rest kwam van bedrijven en particulieren. In Chicago zijn sinds het aantreden van burgemeester Daley meer dan zeshonderd projecten met groene daken gestart, met een totale oppervlakte van bijna 2.200 km². Naast het gemeentehuis en het Millennium Park zijn belangrijke voorbeelden de wolkenkrabber aan 900 North Michigan Avenue (met relaxunits en een tuin met lokale en regionale planten), het Schwab Rehabilitation Center (met een bomentuin en een basketbalveld), The Clare (daktuin voor de bewoners van het bejaardentehuis), Block 37 (braakliggend terrein in de stad waar nu een hotel/restaurant wordt gebouwd met kantoren, winkels en een dakruin) en het Gary Comer Youth Center (een opvangcentrum voor probleemjongeren met een daktuin van 2.500 m², waar de jongeren groente telen die in de keuken van het centrum worden gebruikt). De realisatie van groene daken moeten bijdragen aan een flinke vermindering van de uitstoot van broeikasgassen. In 2020 moet de uitstoot ten opzichte van 1990 met 25 procent zijn verminderd, in 2050 zelfs met 80 procent.

Meer informatie: www.chicagogreenroofs.com.

professor doctor zijn gehoor voor, gebruik vooral de juiste planten en bomen op de juiste locatie en werk samen; aannemer, architect en boomspecialist schuif regelmatig bij elkaar aan tafel.

Conclusies

Met de afsluitende oproep van professor Balder komt er een einde aan een symposium met een aansprekend programma, vindt Paul Markwat van het ingenieursbureau van de gemeente Den Haag. Hij zich vinden in de conclusies van professor Balder: "We gaan soms te snel. Wij leggen ook wel eens daktuinen aan en als we op de locatie komen blijkt dat het dak al gereed is en wij eigenlijk niets meer kunnen doen. Dan moeten er rare constructies aan te pas komen om toch die daktuin te krijgen." Sybrand Noome van hoveniersbedrijf Van der Tol heeft Is het met de conclusies van professor Balder niet eens: "Ik denk dat we in Nederland genoeg voorbeelden hebben van projecten die 25 jaar geleden al gerealiseerd zijn, dus er wordt wel degelijk over nagedacht." Het verhaal van de Amerikaan Michael Berkshire heeft Noome laten inzien dat de overheden in Nederland tekort schieten in hun steun voor meer groene daken. "Er wordt wel veel geroepen, maar weinig voorwaarden gecreëerd, de overheid blijft echt achter. Daarom is het wel mooi dat er nu iets bij het ministerie van Financiën is gerealiseerd, daar moet het toch beginnen."

Stimuleren

Ook Dolf Pol van Engelsman Hoveniers is onder de indruk van de wijze waarop Chicago met groene projecten omgaat: "Dan zie je dat het heel belangrijk is dat de overheid zoiets stimuleert door sneller vergunningen te verlenen. Daar kunnen wij nog wat van leren." Met de waarschuwendende woorden van Hartmut Balder heeft Pol niets. "De problemen die hij schetste, zijn mij nauwelijks bekend. Hij benadert het vooral wetenschappelijk. In de praktijk kun je niet alles controleren. Bovendien, wij hebben een van de oudste daktuinen van Den Haag in onderhoud, dus het kan allemaal wel." Zijn meegeerde collega André Engelsman vult aan, "De fouten zoals Balder schetst, kom je overal tegen. Niet alleen bij daktuinen." Wel vindt Engelsman dat mag er meer overleg mag komen tussen architect en uitvoerder: "Al kom je dat steeds meer tegen. Iedereen vindt groen belangrijk." ■

18 allerlei soorten en maten. Ondersteund met de nodige foto's kwamen de mooiste projecten voorbij. Architect Harrie van Helmond van Van Helmond Zuidam Architecten gaat daarna virtueel de wijde wereld in. Want waar zijn snel netwerkende collega's vooral eigen Nederlandse projecten toelichten, gooit Van Helmond het publiek voorbeelden van dak- en geveltuinen uit alle windstreken van de wereld voor de voeten. Meest opvallend: het werk van de Fransman Patrick Blanc, een botanist die de uitvinder is van de verticale tuin. Groen, daar gaat het om bij de architect: op huizen, aan huizen, voor huizen, tussen huizen, groen overal.

Vooruitdenken

En dat is nu precies waar de laatste spreker van de dag zo beducht voor is. Prof. Dr. Hartmut Balder van de faculteit Toegepaste Wetenschappen van de Universiteit van Berlijn is niet tégen groen, bomen en daktuinen, maar vindt wel dat er te weinig

vooruit wordt gedacht bij de aanleg ervan. De Duitser laat verschillende voorbeelden zien van wat ooit mooie groene projecten in en op de stad waren, maar nu niets meer dan treurige, uitgedroogde en verwilderde plekken zijn geworden. Het gevolg van verwaarlozing en niet goed doordachte onderhoudsmogelijkheden. We weten te weinig wat we doen. We houden te weinig rekening met plantenziekten en de ontwikkeling van fungi, we zijn soms onbekend met buitenlandse plantensoorten. Balder roept op eerst na te denken en dan pas te doen. Zorg bijvoorbeeld voor een andere wijze van het planten van bomen: gebruik een speciale grondconstructie waarin een optimale water- en zuurstofvoorziening mogelijk is. Leg speciale irrigatiesystemen onder de bomen aan, gebruik eens een vulkanische ondergrond omdat dat meer zuurstof bevat en dek de bodem goed af met een vlies om onkruidvorming tegen te gaan. Maar, zo houdt de